

PAPER DETAILS

TITLE: Fatih Devrinde Cinas Ustasi Bir Sair: Hafî

AUTHORS: Ersen ERSOY

PAGES: 195-216

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/53661>

Fatih Devrinde Cinasa Ustası Bir Şair: Hafî

ERSEN ERSOY*

A Poet Fond to Paronomasia in the Period of
Muhammad the II'th: Khafî

ÖZET

Bu yazıda öncelikle Fatih Sultan Mehmet döneminden bahsedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in siyasi ve askeri başarılarına kısaca temas edilmiştir. Daha sonra Sultan Mehmet'in sanatkarları ve şairleri destekleyen bir padişah olduğu vurgulanmıştır. Birinci kısımda biyografi kaynaklarının verdiği bilgiler ışığında Hafî'nin hayat hikâyesi ele alınmıştır. Önce onun mahlası meselesi değerlendirilmiştir. Edirneli olduğu ve zaman zaman II. Mehmet'ten destek gördüğü nakledilmiştir. Bunların akabinde şairin okuma yazma bilmemesi meselesi ele alınmıştır. İkinci kısımda kısaca Hafî'nin eserlerinden bahsedilmiştir. Zâdî'l-Meâd adındaki Hz. Peygamberin hayatından bahseden mesnevisi tanıtıldıktan sonra şairin Türkiye kütüphanelerinde bulunmayan divanı özet bir şekilde tanıtılmıştır. Divanın Saint Petersburg ve Zagreb nüshaları tanımlanmıştır. Hafî'nin şiirlerinin bulunduğu mecmualar gösterilip kendisinin cinas sanatına düşkün bir şair olduğunun altı çizilmiştir. Son olarak söz konusu şairin Divan'ından seçtiğimiz cinas örnekleri okuyucunun ilgisine sunulmuştur.

ABSTRACT

In this article firstly we have mentioned about era of the Conquerer Sultan Muhammad the II'th. Shortly we have talked about his political and military successes. Later we have emphasized that Fatih Sultan Muhammad supported artists and poets. In the first chapter on the light of biographical sources we have written biography of Khafî who is one of the most important poets of the Fatih Sultan Muhammadian era and not very well known. After that we have talked about Khafî's penname, we mentioned he is from Edirne which is one of the most important cultural centers of Ottoman Empire. We have focused on the fact that Fatih Sultan Muhammad supported Khafî. Following this we have dealt with the problem about whether Khafî is an illiterate person or not. Because according to biographical sources although he is an illiterate person he has written poems in classical style. In the second chapter we have mentioned about Khafî's Works. One of them is Zâd al-Maâd written in verse and about biography of the prophet Muhammad. After that we have analysed the second literary work of Khafî is his Divan - collection of poetry-. There are two manuscript copies of Divan we have described. One of them is in National Library of Russia in Saint Petersburg and the other is in Zagreb Science and Art Academy Library. Lastly we have underlined that Khafî loved using paronomasia in his poetry and given some examples of it.

ANAHTAR KELİMELE

Hafî, Divan, Cinasa, Fatih Sultan Mehmet, Zâdî'l-Meâd.

KEYWORDS

Khafî, Divan, Paronomasia, Fatih Sultan Muhammad, Zâd al-Meâd.

GİRİŞ

Fatih Sultan Mehmet devri (1451-1481) siyasi ve askeri açıdan başarılarla doludur. Bunların içerisinde en mühimi hiç şüphesiz İstanbul'un

* Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kütahya (ersenersoy@hotmail.com).

fethidir. Bu sayede bir çağ kapanıp yeni bir çağ açılmış ve Osmanlı devleti emperyalist bir güç haline gelmiştir. Fetihle birlikte Bizans İmparatorluğu tarih sahnesine veda etmiştir. Batıda Sırbistan, Arnavutluk, Mora, Eflak, Bosna Osmanlı topraklarına dâhil edilirken İtalya'nın fethedilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Midilli, Limni, Ağrıboz adalarının ele geçirilmesi Osmanlı devletinin Akdeniz'e hâkim olmasını sağlamıştır. Kuzeyde Trabzon Rum devletine son verilmiş ve Kırım, Osmanlı topraklarına katılmıştır. Doğuda Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan hezimete uğratarak bu yönden gelecek bir tehlike bertaraf edilmiştir. İsfendiyaroğulları ve Karamanoğulları ortadan kaldırılarak Anadolu'da önemli ölçüde siyasi ve idari birlik sağlanmıştır (Tansel 1999).

Siyaset ve askeriyedeki muvaffakiyet edebî hayata da yansımış, bu dönemde hem yerli şairlerden hem de muhtelif bölgelerden davet edilen şairlerle müstesna bir edebî muhit oluşmuştur. Belirtilen dönemin edebiyat, kültür ve sanat açısından parlak bir zaman dilimi olmasının sebebi hiç şüphesiz ki Fatih Sultan Mehmet'in ilim, edebiyat ve sanata düşkün olması; âlim, şair ve sanatkârları himaye etmesidir. II. Mehmet'in anadili Türkçeden başka Arapça, Farsça, İbranice, Rumca, Latince, Slavca ve Keldanice bildiği nakledilir. Fatih'in dönemin ilim adamları Molla Yegân, Molla Hüsrev, Hocaşâde, Molla Gürânî gibi şahıslarla ilmî etütlerde bulunduğu bilinmektedir. Semâniye medresesini kurması ünlü matematik ve astronomi bilgini Ali Kuşçu'yu büyük meblağlar harcayarak Türkistan'dan İstanbul'a getirtmesi onun hem ilmî seviyesini hem de ilme verdiği değeri göstermesi açısından manidardır. Fatih, yalnızca doğu kültürüne vakıf bir padişah değildi. Onun Bizans tarih ve kültürüyle alakadar olduğu bilinmektedir. Birkaç batı diline aşina olması, Gentile Bellini gibi bir ressamın onun sarayında bulunması, dönemin bilim adamlarından Bizanslı Amirokis ile oğlunun himaye edilmesi ayrıca Angonali Kriakus'un Fatih'in kâtipliğini yapması, meşhur tarihçi Krirovulos'un sultanın nedimi olması onun ne kadar geniş bir bakış açısının olduğunu gösterir.

Fatih Sultan Mehmet'in entelektüel kişiliğinin yanında en önemli özelliklerinden birisi bir divan oluşturacak kadar şiirleri bulunan bir şair oluşudur. Avnî mahlasıyla şiirler yazan sultanın *Divan*'ı ilk olarak Dr. George Jacob tarafından Berlin'de yayımlanmıştır. Saffet Sıtkı Bilmen,

Kemal Edip Kürkçüoğlu, Ahmed Aymutlu ve İskender Pala muhtelif tarihlerde mezkûr eseri neşretmişlerdir. Son olarak Muhammet Nur Doğan Avnî *Divan'*ını şerhiyle beraber yayımlamıştır (Doğan 2011: 10-11). Sultan, haftanın iki günü âlim ve şairlerle sohbet toplantıları gerçekleştirmekteydi. Devrinde 185 şairin bulunduğu bunlardan otuz kadarcının maaşa bağlandığı bilinmektedir (Babinger 2002: 401). Bu ibare bile o dönemdeki kültürel ve edebî hayatın ne kadar canlı olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Agâh Sırrı Levend (Levend 1953: 495-505), Atabey Kılıç (Kılıç 2003: 85-92), Kemal Yavuz (Yavuz 2004: 329-353) ve Gönül Tekin (Tekin tarihsiz: 161-235) gibi araştırmacılar Fatih dönemi edebiyatını ele alıp değerlendirmişlerdir.

Fatih Sultan Mehmet devrinde başta padişahın sarayı olmak üzere Cem Sultan, Şehzade Bayezid ve Adnî Mahmut Paşa'nın çevresinde teşekkül eden edebî muhitler meydana gelmiştir. Adlarını saydığımız devlet adamlarının kendilerinin de divan sahibi birer şair oldukları ma-lumdur. Bunun yanında mezkûr devlet adamları, şairlere çok büyük destek vermişler ve bu sayede klasik edebiyatımız önemli bir gelişme imkânına kavuşmuştur (Tekin Tarihsiz: 184-185).

Ümmi olduğu halde klasik üslupla şiirler kaleme alan şairlerin varlığı, klasik edebiyatı yüksek zümre edebiyatı ya da aristokrat edebiyatı şeklinde adlandırmanın yanlış olduğuna delalet eder. Ümmi olup da klasik üslupta şiir yazan şairler, Türk edebiyatı tarihinin ilginç noktalarından birini teşkil eder. Hafî'den başka Cemîlî, Çakırcı Şeyhî, Enverî, Râyî, Tâlibî, Siyâbî, Bîdârî, Meşrebî, Vâlihî gibi ümmi divan şairlerinin mevcudiyeti bilinmektedir (Kurnaz 1993: 367-376).

1. MAHLASI MESELESİ VE HAYATI İLE İLGİLİ BİLİNENLER

Hafî ile ilgili en temel meselelerden birisi onun mahlasıdır. Gerek klasik kaynaklarda gerekse modern çalışmalarda şairin mahlasıyla ilgili dört farklı okunuş tercih edilmiştir. Bunlar Haffî, Hafî, Huffî ve Hufî'dir. Meseleyi fazla uzatmamak için hangi kaynağın hangi okunuşu tercih ettiği meselesine değinilmeyecektir. İsmail Ünver, bu konuda bir makale kaleme almış vezin, iştikak bilgisi ve anlam gibi hususiyetlerden dolayı mahlasın doğru okunuşunun Hafî olması gerektiğini ispat etmiştir (Ünver 2003: 14). Bizim de katıldığımız okuma şekli budur.

Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid dönemlerinde yaşadığı anlaşılan Hafî'nin biyografik ve bibliyografik pek çok kaynakta zikredilmesine rağmen onunla ilgili bilinenler çok azdır. Hafî'den Sehî (Kut 1978: 200-201), Latîfî (Latîfî: 2000: 249), Kınalızade Hasan Çelebi (Hasan Çelebi 1989: 345) ve Kafzade Fâizî'nin (Fâizî: 30) tezkirelerinde bahsedilir. Bunlara ilaveten Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr* (İsen 1994: 135) ve Müminzade Hasîb'in *Silkü'l-Leâli Âl-i Osmân* (Coşkun 2002: 101-102) adlı tarihlerinde onun zikri geçer. Abdurrahmân Hibrî'nin Edirne tarihini anlattığı *Enîsü'l-Müsâmirîn*'de de Hafî'ye rastlarız (Hibrî 1999: 127). Belirtilen kaynakların dışında Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si (Gökyay 1996: 304), Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zünûn*'u (Katip Çelebi 1971: 788) ve Pervane Bey'in *Mecmûatü'n-Nezâir*'inde (Zülfe 2011: 158) onunla ilgili biyografik bilgi vardır. Şairden bahseden kaynaklar azımsanamayacak sayıda olsa da maalesef verilen bilgiler birbirinin tekrarı olup birkaç cümleden öteye gidememektedir.

Hafî ile ilgili kaynaklarda verilen bilgileri değerlendirdiğimizde şairin hal tercümesini kısaca şu cümlelerle ifade edebiliriz:

Bütün kaynaklar şairin Edirneli olduğunu ifade ederler. Edirne ve havalisi klasik edebiyat bakımından çok mümbit bir bölgedir. Ümmi olduğu iddia edilen Hafî gibi bir şairin padişaha bile şiirlerini beğendirebilecek kadar klasik üslupta şiirler yazması o bölgenin hem önemli bir kültür merkezi olduğunu gösterir hem de o bölgede büyük bir edebî muhitin teşekkül ettiğine delalet eder. Şair Edirneli olduğuna *Divan*'ında temas etmiş kendi şehrinden ve şehrin içinden akan Tunca'dan şu beyitte bahsetmiştir:

Zeyn olalı serv-i bälâlarla bâğ-ı Edrene
Yaşını âb-ı revân eyledi gözüm Tunca-vâr (Hafî: 17b)

Biyografi kaynakları Hafî'nin haffâf yani ayakkabıcı esnafından olduğunu belirtirler. Bunun dışında kaynakların hemfikir olduğu bir başka husus da şairin ümmiliğidir. Yaklaşık on bin beyitlik bir mesnevisi ve klasik bir divan meydana getirecek kadar çok şiir yazan birinin ümmi olduğunun söylenmesi şüpheyle yaklaşılabilir bir durumdur. Çünkü mesnevide anlatılan konular, yapılan iktibaslar, divandaki göndermeler

ancak ilim tahsil etmiş bir şahsın ifade edebileceği meselelerdir. Divanda tesadüf ettiğimiz yazı ile ilgili pek çok kavram da kaynakların verdiği bilgi hususunda bizi kuşkulandırmaktadır. Yukarıdaki ifadelerle ilave olarak divanda yer alan şu beyit, onun ümmiliği konusundaki bilgilere şüpheyile yaklaşmamız gerektiğini düşündürür:

Ḥüsnüñ mecmû'asından iy perî-peyker Ḥafî
Ter ğazeller cem' idüp dīvân u hem defter yazar

Biyografi kaynaklarının verdiği bilgi bir hakikati ifade ediyorsa yani Hafî gerçekten ümmî ise şairin eserlerinin muhteviyatından hareketle onun çok kabiliyetli bir kişi olduğunu söylememiz gerekir. Latîfî, şairin ümmî olduğunu ancak ilmi âlimlerin ağzından aldığını belirtir. Eğer bu ifadeler gerçeği yansıtıyorsa demek ki şair çeşitli meclislerde ilim tahsil etmiş ancak okuma yazma öğrenmemiştir. Hafî'nin ümmî olduğunu düşündüren bir başka husus da onun edebiyatımızda cinâsa en düşkün şairlerden biri olmasıdır. Malum olduğu üzere cinâs kulağa hitap eden bir sanattır. Bu yüzden divan şairlerinden ziyade halk şairleri cinâsa daha çok rağbet ederler. Hafî gibi ümmî olduğu iddia edilen bir şair de şiir sanatında maharetini göstermek için çokça cinâs kullanmayı yeğlemiş olmalıdır.

Hafî'nin hayatı ile ilgili bilinen bir başka nokta da onun Fatih Sultan Mehmet ile olan münasebetidir. Şairin gazelleri padişahın kulağına kadar gitmiş, sultan onun şiirlerini beğeniyle dinlemiştir. Pervane Bey'in ifadesi ile iki kere ağzını cevahirle doldurmuştur (Zülfe 2011: 158). II. Bayezid'in Kütüphanesi için 1503 senesinde hazırlanan bir kataloğa göre Hafî'nin *Divan*'ı saray kütüphanesinde bulunmaktadır (Erünsal 2008: 257). Buradan hareketle *Divan*'ının yukarıdaki tarihten önce tedvin edildiğini, saray kütüphanesi için özel bir nüshasının hazırlandığını ve onun şiirlerinin burada mütalaa edildiği sonucunu çıkarabiliriz.

Şairin hayatı ile ilgili söylenebilecek bir başka cümle de onun 1483 senesinden sonra vefat ettiğidir. Çünkü elimizdeki iki eserinden biri olan *Zâdü'l-Meâd* anılan tarihte tamamlanmıştır.

2. ESERLERİ

Hafî'nin iki manzum eseri günümüze ulaşmıştır. Bunlardan ilki yaklaşık on bin beyitten müteşekkil *Zâdü'l-Me'âd* adını taşıyan ve Hz. Peygamberin hayatından ve mucizelerinden bahseden bir manzumedir. Diğeri ise orta hacimli *Divan*'ıdır. Her iki eser de dil ve edebiyat bakımından önem taşımaktadır. Çünkü bu eserler sade bir dil ile kaleme alınmıştır. Seçilen kelimeler değerlendirildiğinde pek çok arkaik unsurun mevcudiyeti ortaya çıkmaktadır. Bunlar dillerinin yalınlığına karşın sanat bakımından kıymeti haiz eserlerdir. Her iki eserde başta cinas olmak üzere söz sanatlarının çok güzel örnekleri mevcuttur. Hiç şüphesiz böyle eserlerin telif edilmesi yazarının büyük bir bilgi birikimine sahip olmasını zorunlu kılar. Kaynakların şairin ilmi, âlimlerin ağzından öğrendiği şeklindeki değerlendirmeleri doğruysa Hafî'nin okuma yazma bilmece de ilim öğrenme konusunda çok kabiliyetli bir şahıs olduğu ortaya çıkar.

2.1. Zâdü'l-Me'âd

9993 beyitten müteşekkil, mesnevi şeklinde nazmedilmiş siyer türünden bir eserdir. Fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılmıştır. Hz. Muhammed'in şefaatine mazhar olunmak gayesiyle kaleme alınmıştır. Hicretin sekiz yüz seksen sekizinci senesi Şaban ayının on ikisinde (15 Eylül 1483) tamamlanmıştır. O dönemde yaşadığı bilinen başka bir Hafî bilinmediğinden dolayı şimdilik her iki eserin de aynı şaire nispet edilmesi gerekir. Eser Türkçenin XV. yüzyıl dil özelliklerini yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. Merhum Necla Pekolcay'ın hususi kütüphanesinde yer alan mezkur eser Şecaattin Tural tarafından e-kitap olarak yayımlanmıştır (Tural 2011). Topkapı Sarayı Müzesinde 1030 beyitlik eksik bir nüshası daha olup bu nüsha *el-Kevebü'd-Deriyye fî Mevlidi Hayri'l-Beriyye* adını taşımaktadır. Diğeri göre oldukça eksik olan bu nüsha, bir yüksek lisans çalışmasına konu olmuştur (Samsakçı 2010).

2.2. Divan

Hafî'nin şiir yeteneğini sergilediği en önemli eseri *Divan*'ıdır. Hafî'den bazı edebiyat tarihlerinde, sözlüklerde ve ansiklopedilerde bahsedilmekle birlikte hiçbir kaynakta divanının günümüze ulaştığından söz edilmez. Oysa biri 1852 diğeri 1984 tarihlerinde hazırlanan iki katalog çalışmasından divanın iki nüshasının günümüze ulaştığı anlaşılmaktadır.

Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve II. Bayezid'in kitaplığı için 909/1503 tarihinde hazırlanmış olan katalogdaki kayda göre padişahın kütüphanesinde Hafî'nin divanı bulunmaktadır (Erünsal 2008: 257). Bu kayıttan hareketle şairin divanının 1503 tarihinden önce derlendiğini söyleyebiliriz. Bu nüshanın kütüphaneye Fatih zamanında mı yoksa II. Bayezid zamanında mı dâhil olduğunu bilmiyoruz. Ancak burada, kaynakların verdiği Fatih'in Hafî'yi çok sevdiği ve zaman zaman ona ihsanlarda bulunduğu bilgisini hatırlatmak yerinde olur.

Eğridirli Hacı Kemal, Edirneli Nazmî ve Pervane Bey'in derledikleri nazire mecmualarındaki Hafî'nin şiirleri bir araya getirilmek suretiyle bir yüksek lisans çalışması hazırlanmıştır (Dinçer 2010). Adı geçen çalışmada divan nüshalarından bahsedilmediği gibi diğer mecmualardan da faydalanılmamıştır. Bu çalışmadaki şiirler bizim ulaştığımızın neredeyse yarısı durumundadır. Ayrıca adı geçen çalışmadaki okumaların bir kısmına katılmadığımızdan Hafî'nin şiirlerinin yeniden ele alınması gerektiğini düşünüyoruz. Belirtilen sebeplerden dolayı Hafî'nin *Divan*'ının tenkitli metni tarafımızdan yayıma hazırlanmaktadır.

Divan'ın tespit edebildiğimiz kadarıyla günümüze iki nüshası ulaşmıştır. Bunlardan Zagreb nüshasını elde ettik. Ancak Saint Petersburg'da bulunan nüshanın kopyasına defalarca müracaat etmemize rağmen ulaşamadık. Bilhassa nazire mecmuaları olmak üzere pek çok şiir mecmuasında da Hafî'nin şiirlerine tesadüf ettik. Çalışmalarımız neticesinde Hafî'nin neşrini tasarladığımız *Divan*'ında üç kaside, dört murabba, bir müstezat, iki yüz doksan gazel, dört tuyuğ ve dört müfred yer aldı.

Kasidelerden ilk ikisi tevhittir. Üçüncü kaside Fatih Sultan Mehmet övgüsünde yazılmış bir methiyedir. Dört murabbain tamamı mütekerriirdir. Murabbalardan birincisi tevhid, ikincisi tazarru, üçüncüsü şikâyet

konusunda yazılmıştır. Son murabbain tekrar eden mısraı *göñül iy vây göñül vây göñül iy vây göñül*'dür. Bilindiği üzere ilk defa bu şekildeki murabba Melîhî tarafından yazılmış ve o dönemde bu şiire başta Ahmet Paşa olmak üzere muhtelif şairler tarafından nazireler yazılmıştır. Divanda sadece bir müstezat mevcut olup o da aşk konusunda yazılmıştır.

Şairin en çok gazel şeklinde başarılı olduğunu düşünüyoruz. Onun gazellerinde öne çıkan taraf bu şiirlerin oldukça lirik bir hususiyete sahip olmasıdır. Bizim tespit edebildiğimiz iki yüz doksan gazelin büyük bir kısmı aşk içeriklidir. Bunun yanında dinî muhtevalı ve nasihat içerikli şiirlerin de mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Tuyuğ nazım şekli Osmanlı sahasında çok az kullanılmıştır. Bununla birlikte İvazpaşazade Atâyî ve Münîrî gibi bazı şairlerin bu nazım şekli ile yazılmış şiirleri vardır. Hafî'yi de tuyuğ yazan şairlere eklemek gerekir.

Hafî'nin *Divan*'ının dil ve edebiyat tarihimiz bakımından önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle şairin manzumeleri arasında pek çok arkaik unsur vardır. Buna ilaveten şairin sade bir dili vardır. Şu örnekte olduğu gibi yer yer neredeyse tamamen Türkçe kelimelerden müteşekkil beyitlerle karşılaşmak mümkündür:

Öldürmege beni çün el uzatduñ iy nigâr
Şığa bileklerün yeñüñe kıan bulaşmasun

Hafî'nin şiirleri dil bakımından dikkatleri çektiği gibi edebî açıdan da önemi haizdir. Çünkü o Fatih devrinde yaşamış olup *Divan*'ı günümüze ulaşmış şairlerdendir. Onun şiirleri klasik üslupla halk şiirinin bir halitası niteliğindedir. Ayrıca o, klasik edebiyatımızda cinası en başarıyla kullanan şairlerden birisi, belki de ilkidir. Bütün bunlara Sehî Bey ve Latîfî gibi tezkire yazarlarının Hafî'nin şiirlerinden sitayişle bahsettiklerini de ekleyelim. Yukarıda sıralanan sebeplerden ötürü *Divan*'ının okuyucunun ve araştırmacıların ilgisine sunulmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

2.2.1. *Divan*'ın Nüshaları

Bildiğimiz kadarıyla Hafî *Divan*'ının Zagreb ve Saint Petersburg olmak üzere iki nüshası günümüze ulaşmıştır. Hafî'nin isminin geçtiği edebiyat tarihleri, ansiklopediler ve isimler sözlükleri gibi çalışmaların

hiç birisinde bu nüshalardan bahsedilmez. Oysa Saint Petersburg nüshası 1852 tarihinde neşredilen katalogda, Zagreb nüshası ise 1984 yılında yayımlanan bir yazıda zikredilmiştir. Buradan hareketle dil, kültür ve tarihimize açısından önemli olan daha pek çok yazmanın yurt dışındaki koleksiyonlarda bulunduğunu ve edebiyat tarihimiz açısından önemi haiz muhtelif metinlerin henüz ortaya konmadığını belirtmek yerinde olur. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi katalogunda Gazeliyyât-ı Hafî başlıklı bir eser görünmektedir (Dağlı vd 2001: 105). Bir divançe niteliğindeki bu eseri incelediğimizde mahlasın Hufeytî ya da Hıfeytî? şeklinde olduğunu ve XV. asır şairi Hafî ile her hangi bir ilgisinin olmadığını gördük. Hafî *Divan*'ının tespit edebildiğimiz iki nüshasını şu şekilde tavsif edebiliriz:

2.2.1.1. Saint Petersburg Nüshası

Saint Petersburg'da bulunan Rusya Milli Kütüphanesi DLXIX numarada yer alan yazmadır. Saint Petersburg nüshası, Boris Dorn tarafından 1852 yılında yayımlanan katalogda tanıtılmıştır (Dorn 1852: 516). Dorn'un verdiği bilgilere göre divan, seksen dokuz yapraktan müteşekkil olup 964/1556 senesinde istinsah edilmiştir. Nüsha, *Erdi cân sem'ine bihamdillâh/Haber-i lâ-ilâhe illâllâh* mısralarıyla başlar. Divanın dijital kopyasını almak için adı geçen kütüphaneye müteaddid defalar müracaat etmemize rağmen zikredilen eserin kopyasına ulaşma imkânımız olmamıştır. Belirtilen sebepten dolayı bu nüsha ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiz mümkün olamamaktadır.

2.2.1.2. Zagreb Nüshası

Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'de bulunan Bilim ve Sanat Akademisi Kütüphanesi OZJA 28 numarada kayıtlıdır. Bu nüshadan öncelikle Mustafa İsen, Zagreb Bilim ve Sanat Akademisinde bulunan Türkçe bazı el yazması edebî eserleri listelediği makalesinde bahsetmiştir (İsen 1984: 132). Yetmiş varaktan meydana gelen bu nüshanın satır sayısı ortalama on beştir. Ölçüsü 15,5*20,7'dir. Derviş Hacı Muhammed isimli biri tarafından 1264/1848 tarihinde Travnik şehrinde istinsah edilmiştir. Muahhar bir nüsha olduğundan yazıda tutarsızlıklar vardır. Bundan başka

özensiz bir şekilde kaleme alınmıştır. 1b ve 2a yaprakları yaldızlı cetvel-lidir. Diğer yapraklarda cetvel yaldızlı olmayıp kırmızı mürekkeple çizilmiştir. 1b'de bir mihrabiye bulunmakta olup *Divan-ı Hafî* serlevhası vardır. Yazma *Erdi cân sem'ine bihamdillâh/Haber-i lâ-ilâhe illâllâh* beyitle başlar ve *Kim kamer devri durur âhir zamân/Fitneler baş kaldırıp oldu ayân-* beytiyle sona erer. Elimizdeki dijital kopyada ciltle ilgili herhangi bir resim bulunmadığından bu konuda bir şey söyleyemiyoruz.

2.2.2. Şiir Mecmualarında Hafî

Hafî *Divan'*ının tenkitli metnini hazırlarken bazı mecmualarda şiir-lerinin yer aldığını tespit ettik. Bunlar arasında bilhassa nazire mecmua-ları önemli bir yer tutar. Nazire mecmualarında Hafî'nin çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Hatta Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiu'n-Nezâir*, Pervane Bey'in *Mecmûatü'n-Nezâir* ve Edirneli Nazmî'nin *Mecmau'n-Nezâir*'indeki şiirler bir araya getirilerek bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (Dinçer 2010). Adı geçen çalışmada çok sayıda okuma hatası olması kendisinden faydalanmayı müşkül hale getirmektedir. Çalışmalarımız sırasında Hafî'nin şiirlerine rastladığımız mecmualar şunlardır:

1. *Câmiu'n-nezâir*: Eğridirli Hacı Kemal tarafından derlemesi 1512 senesinde tamamlanan ve Türk Edebiyatı Tarihinin ilk dönemle-rine ışık tutan bu önemli mecmuada Hafî'ye ait bir müstezat, üç murabba, iki kaside, yüz on yedi gazel vardır.
2. *Mecmau'n-Nezâir*: Edirneli Nazmî'nin derlediği bu nazire mec-muasında Hafî'den elli beş gazel vardır. Bunlardan altısı zemin şiir mahiyetindedir (Köksal 2012: 61, 43).
3. XVI. asırda Pervane Bey tarafından derlenen *Mecmûatü'n-Nezâir*'de şairin elli yedi gazelini tespit ettik.
4. *Erzurum Atatürk Üniversitesi 116/MMK/SÖ* Erzurum eşrafından Karahanoğlu ailesi tarafından Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlanmış olan bir yazmadır (Karahanoğlu 1986: 131). Bu yazmada Hafî'ye ait yirmi dört gazel vardır. Onun şiirlerinden sonra Ömer Bin Mezîd'in *Mecmûatü'n-nezâir*'inin ikinci bir nüshası vardır.

5. *Süleymânîye Kütüphanesi Es'ad Efendi 3418*: XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış olan şairlerin kasidelerini ihtiva eden bu mecmuada Hafî'ye ait üç kaside ve bir murabba vardır (13a, 14a, 14b, 256a).
6. *Süleymânîye Kütüphanesi Zühdi Bey 607*: Bu mecmuada Hafîye ait bir gazel vardır (13a).
7. *Süleymânîye Kütüphanesi Tahir Ağa Tekkesi 285*: Bu mecmuada Hafîye ait bir gazel vardır (109b).
8. *Süleymânîye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa 1031*: XVI. Yüzyılda yaşamış şairlerin nazirelerinin yer aldığı bir mecmuadır. Yani derleyeni bilinmeyen bir nazire mecmuasıdır. Bu mecmuada Hafî'nin dokuz gazeli vardır (23a, 70b, 71a, 114b, 161b, 165a, 181a, 216a, 281a).
9. *İstanbul Üniversitesi ty 5466*: Hüseyin Ayvansarayî'nin tertip ettiği meşhur müstezâd mecmuasıdır. Bu mecmuada Hafî'ye ait bir müstezâd vardır (81b). Ayvansarâyî, bu müstezadı Hacı Kemal'in *Câmîi'n-Nezâir* adındaki mecmuasından almış olmalıdır.
10. *Süleymânîye Kütüphanesi Fatih 4078*: XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşayan şairlere ait gazelleri ihtiva eden bu mecmuada Hafî adına kayıtlı dokuz gazel vardır (7b, 10a, 25a, 27b, 32a, 37a, 41b, 93b, 96a).
11. *Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet k 479*: XVI. yüzyılda tertip edilmiş olup şairlerle ilgili biyografik bilgiler veren çok önemli bir mecmuadır. Bu mecmuada Hafî mahlası geçen bir gazel vardır (30b).
12. *Milli Kütüphane Yz 8839*: XV. asır şairlerinin nazirelerini ihtiva eden bir mecmuadır. Burada Hafî adına kayıtlı bir gazel vardır (73b). Ahmet Mermer, bu mecmuayı tanıtmış ve zikri geçen mecmuada yer alan Visâlî'ye ait şiirleri yayımlamıştır.
13. *Paris Milli Kütüphane Ancien Fonds 295*: Atâyî, Mihrî, Cafer, Şâhî (Çağatay), Nesîmi gibi kadim şairlerin şiirlerinin bulunduğu bir mecmuadır. Hafî'nin şiirleri *Ez-Divan-ı Hafîst* başlığıyla yazmanın doksan ikinci yaprağında başlar. Mecmuada Hafî'nin bir murabbai, altmışaltı gazeli, iki tuyuğ ve bir müfredi vardır. Hafî'nin şiirleri 92b'de başlayıp 110b yaprağında sona erer.
14. *Ali Emirî Manzum 674*: XV ve XVI. asırlarda yaşamış şairlerin nazirelerini ihtiva eden bir mecmuadır. Bu mecmuada Hafî'nin beş gazeline tesadüf ettik (47a, 109a, 159a, 190b, 200a).

15. *Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi İlavesi 244*: XV ve XVI. asır şairlerinin şiirlerini ihtiva eden bu mecmuada Hafî'ye ait bir gazel vardır (272a).

3. HAFÎ'NİN DİVANINDA BİR ÜSLUP ÖZELLİĞİ OLARAK CİNAS

Cinas, yazılışı aynı veya benzer olan fakat anlamca farklı olan lafızların bir arada kullanılması sanatıdır. Cinasa daha çok halk şairleri tarafından kullanılan bir sanat olmakla birlikte bilhassa Klasik Edebiyatımızın kuruluş dönemlerinde Divan şairleri tarafından da sıkça kullanılmıştır. Cinasa sadece Osmanlı sahasında değil Azeri, Çağatay ve Irak Türkmen edebiyatlarında da çok rağbet görmüş bir sanattır (Horata 1998: 68, 89). Kadı Burhaneddin ve Nesîmî gibi şairlerin şiirlerinde cinasa çokça tesadüf edilir. Osmanlı sahası Klasik Edebiyatta Münîrî ve Gedizli Kabûlî (Erdoğan 2013: 187-192, Pala 2000: 197-203) gibi şairlerin cinasa sanatına düşkün oldukları bilinmektedir.

Hafî'nin üslubunu belirleyen en önemli hususlardan birisi cinasa olan düşkünlüğüdür. Bir hususun üslup özelliği kazanabilmesi için çokça tekrar edilmesi gerekir. Şairin cinasa sıkça başvurması, bu sanatın onun üslup özelliklerinin arasına girdiğinin göstergesidir. Hafî'nin ümmî bir şair olduğu iddialarına yukarıda değinmiştik. Ümmî şairler ve halk şairleri kulağa hitap eden bir sanat olduğundan cinasa kullanımına sıkça başvurmuşlardır. Çalışmamıza konu ettiğimiz şairin de bu sanatı sıkça kullanması şairin ümmî olduğu iddialarının gerçek olabileceğini akla getirmektedir. Şairin *Divan*'ını taradığımızda cinasların daha çok matla beyitlerinde bulunduğunu görüyoruz. *Divan*'daki bütün cinasların burada arz edilmesi bu çalışmanın sınırlarını zorlayacaktır. Bundan dolayı bütün örnekler burada verilmeyecektir. Hafî'nin cinasa sanatındaki maharetini göstermesi açısından türlerine göre tasnif edilmiş cinaslardan bazılarını şu şekilde okuyucuların ve araştırmacıların ilgisine takdim edebiliriz:

3.1. Tam Cinas

Cinas ilk olarak tam ve tam olmayan cinas olmak üzere iki ana kategoriye ayrılır. Cinası oluşturan lafızlar, harflerin cinsi, sayısı, harekesi ve sıralanışı bakımından bir uyum içerisinde iseler bu tür cinaslara tam cinas adı verilir (Coşkun 2010: 252). Tam cinası oluşturan kelimeler isim veya fiil gibi aynı gramer kategorisinde iseler *mümâsil* cinas, cinası oluşturan kelimelerden birisi isim diğeri fiil ise *müstevfâ* cinas adını alır (Öztoprak 1999: 156). Tam cinas yapıları bakımından *basit* ve *mürekkep* olmak üzere ikiye ayrılır. Cinaslı kelimelerden her ikisi de tek kelimedenden oluşuyorsa buna *basit* cinas adı verilir. Eğer cinaslı kelimelerden her ikisi veya biri birden fazla kelimedenden meydana geliyorsa buna *mürekkep* cinas adı verilir (Coşkun 2010: 253). Hafî *Divanı*'nda daha çok tam cinasa tesadüf edilir. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

Çü dil derdine la'ûñ *emdür* iy dost

Anı biz hastalara *emdür* iy dost (18/1¹) Basit, müstevfâ

Şanursın ola cān u gönül bendedür iy dost

Sen şāh-ı şeker-ḫanda bular bendedür iy dost (20/1) Basit, mümâsil

Görüp leb-i cān-baḫşuñ göz dikdügi dil bu

Ṭūṭi nazarı *ḫanda* ise *ḫandadır* iy dost (20/2) Basit, mümâsil

Kim nokṭa dir ise dehenüñ ḫaḫḫına başın

Ḳaṭ' eyle ḫalem gibi *dilin* iki *dil* iy dost (24/3) Basit, müstevfâ

Olmadum görmeyeli sen şehi ben *bende* feraḫ

Ġam-ı hicrān ḫomadı zerre ḫadar *bende* feraḫ (24/1) Basit, mümâsil

Ol iy dil cān-ile Āyās-ı *Maḫmūd*

Ki Maḫmūduñ olur āyāsı *maḫmūd* (26/1) Basit, müstevfâ

Nāzil olan āyet-i ḫüsn ol perī şānındadır

Kim dil-i 'uṣṣāḫ anuñ zülf-i perīşānındadır (31/1) Mürekkep

¹ Cinas örneği olarak sunulan beyitlere yapılan göndermeler neşre hazırlamakta olduğumuz çalışmadandır. Birinci rakam gazel numarasını ikinci rakam beyit sırasını gösterir.

Kimün ki_o sâķi-i meh-rû eline *bâde* virür
Ne varsa hırmen-i ‘aķlını kamu *bâda* virür (40/1) Basit, mümâsil

Tâ çemen şahnın cemâli ‘aķsi kıldı *lâle-zâr*
Gül yüzinden şermsâr oldu ruķından *lâle zâr* (43/1) Mürekkep

Dilberâ bir gül durur yüzün içinde *gonca var*
Kimseler fehm itmez anı gülmeyince *gonca-vâr* (51/1) Mürekkep

N’em var ne diyem dilde ğam u dîdede *nem var*
Budur görünen gözde göñülde daķı *n’em var* (52/1) Basit, mümâsil

Zülfün gibi yüz döndürenün emr-i haķıñdan
Dilin iki *dil* başını kaķ‘ eyle kalem-vâr (52/4) Basit, müstevfâ

Şol şafâsız bî-ķaber kim cev-r-i *cânândan* kaçır
Göñül istikrâh ider gördükçe *cânandan* kaçır (54/1) Mürekkep

Kaşuñla hûnî gözlerün itdiler ittifâķ
Kim dökeler bu ķanumı topraķa *ķaralar* (57/2)

Zülfünün ile ruķlaruñun ‘aķsidür şehâ
Bu gözlerümde görünen aķlar vü *ķaralar* (57/4) Basit, müstevfâ

Bâd-ı rûķ-efzâ ki her dem zülf-i *cânândan* gelür
Bu ten-i bî-câna dâyim bûy-ı *cânandan* gelür (75/1) Mürekkep

Kim virdi şabâ yiline *destür*
Var zülfine şâne gibi *dest ur* (77/1) Mürekkep

Ben utanuram çeşme-i cân dimege gözlerüne
Sen âb-ı *ķayvâna* anı nisbet iden *ķayvânı* gör (85/3) Basit, mümâsil

Ħayâli kim kademün gözümün içine *başar*
Şıķışamaz feraķından gözüm içinde *başar* (92/1) Basit, müstevfâ

Ârzüm ol serv-ķaddün la’l-i şekker-*bârıdur*
Kim şeker anuñ nihâli ķâmetinün *bârıdur* (93/1) Basit, müstevfâ

Yüzlerinden ref‘ idicek burķa‘ ol *meh-pâreler*

Mihri şevkından bularuñ yüzini *meh pâreler* (108/1) Mürekkep

Cemâlün bağınuñ her kim gül-i *gûlzârını* bilmez

Nice zâr itse bûlbûl-tek anuñ *gûl zârını* bilmez (113/1) Mürekkep

Yüzüñ *ayınaâyîne* yüze yüz olmağ istemiş

‘Aceb ol bî-hayâ bilsem niçün miqdârını bilmez(113/2)Basit, mümâsil

Bize ger râh-ı firqatde Hızırılık itmeye *İlyās*

Ölürsem irmedin vaşla bu mâtem-çün tutar *il yas* (120/1) Mürekkep

Kirpük okını câna atarken *dile düşdi*

Cân u cigere hançer ü gayret *dile düşdi* (289/1) Mürekkep

Vara murğ-ı dil ne bâl ü per ile *ide ‘ışkbâzî*

Ki şikâr ider o ‘anķā gelür ise *‘ışkbâzî* (285/1) Mürekkep

Kişi kim şâh ola bir gün tuta Şîrâz u *Kirmânı*

Şuña degmez kim ölüben yarın yir sinde *kirmanı* (283/1) Mürekkep

Ne vech-ile idem nisbet yüzüñe *mâh-itâbânı*

Ki kendüden gider her gün göricek *mâhtâbanı* (282/1) Mürekkep

Nesine gurre olursın bu fânî dünyenüñ *bârî*

Kim ol bağ-ı harâbuñ bil ne bergi var ne *bârı* (281/1)

Ne yirde kim çözer meşşâta bu zülf-i *dil-ârâyı*

Virür ‘uşşâķ-ı bî-diller ol araya *dil arayı*

Şeb-i zulmetde ki *_almışdı* saçı sevdâyla cân kim

Yüzi şem‘üñ delîl itdi anı gitdi *dilâ râyı*

Kaşında mu‘ciz isterler meger o meh-cebînüñ kim

İşâretle şeb-i zülfinde şaķ itmek *diler ayı*

İşitdüm ğamzesi tîğini cân kaşdına tîr itmiş

Ne tedbîr eylemek gerek nedür elüñ *dilâ râyı*

Hafî o dil-rübâ nâmını cândan bilmek istersin

Ricâ lutfını qalb eyle velî alma *dile râyı* (275/1-5) Mürekkep

Kaçan ki_ol lāle-ruḥşāruḥ yanınca ola *lālāsı*
Görüp ‘uşşāḳı la‘lini dutar lü’lü’-i *lālāsı* (268/1) Basit, mümâsil

Eger ‘ālemde *dil-dār* olmayaydı
Dem olmazdı ki *dil dar* olmayaydı (264/1) Mürekkep

3.2. Tam Olmayan Cinas

Cinası meydana getiren lafızlar arasında harflerin cinsi, sayısı, hareketi ve sıralanışı gibi benzerliklerden birinde farklılık olursa buna tam olmayan cinas denir. Hafî’nin *Divan*’ında tam olmayan cinaslara tam olanlara göre daha az rastlanır. Tam olmayan cinasın da muhtelif şekilleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

3.2.1. Nâkıs Cinas

Cinaslı kelimelerden birinde harf fazlalığı varsa buna nâkıs cinas adı verilir. *Divan*’dan seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

Sürmedin naṭ‘ üzre ferzîn ü piyāde fîl ü *at*
İtdi iy gül-ruḥ felek Leclâcı niçe şāhı *mât* (16/1)

Maḳām idin Ḥafî meyḥāne küncin
Ki her bâbı saḡa *fetḥ* ide *Fettāḥ*

Tārmār olsa ne ṭaḡ ‘aḳlum ki kılduḳça naḡar
Gözüme şu‘bān şaḡınuḡ görünür her *tārı mār* (43/4)

*Bālāsı*_öñinde çöpçe görünmez *belā* budur
Sidre egerçi her şecerüñ müntehāsıdur (91/3)

Gözümüñ kanlu yaşından ser-ā-ser bu *cihān nemdür*
Baḡa bâḡ-ı behiştü bu cihānuḡ şan *cehennemdür* (105/1)

Gerçi her *derd* ehli Ḥaḳdan derdine dermān diler
Ben temennā kılmuşam derdi Ebū *Derdā* gibi (290/4)

3.2.2. Mütekârib Cinas

Cinaslı kelimelerdeki harflerden biri farklı ise buna mütekârib cinas adı verilir. Seçtiğimiz birkaç örnek şunlardır:

Oldı ruḥuṇuṇ mihriḷe rūṣen günüm iy dost
Alnuṇ ḳameri nūrıla enver dūnüm iy dost (19/1)

Şabāḥı oldı çü sākī şun şabūḥı
Ki oldur rāḥat-ı cān ḳūt-ı ervāḥ (23/5)

Göñülde âteş-i mihriṇ gözümde şevḳ-ı ruḥsāruṇ
Yanaram şem‘-veş her dem ṭaşum pūr-nūr içüm pūr-nār (44/3)

Ġamzeṇ ḥadengi sīneme urduḳça yāreler
Düşmen ḥasedden iy perī kendüyi pāreler (57/1)

Dīdāruṇ-ıla dīde olupdur yine pūr-nūr
Gözümde anuṇ nūrını Ḥaḳ eylesün dūr (76/1)

Zülfi yüz urup ruḥı üzre sücūd itdügi bu
Kāfir-i âteş-perestdür nūr şanur nārdur (87/3)

Ol Süleymān ḳadr-ile dīv-i raḳībi görüben
Dir feleklerde melekler yirde ins ü cān dirīġ (123/4)

Āsiyāb-ı çarḥ-ı gerdūn altına_aldı kendümi
Kim zemīn ü āsmān sengidür ādem gendümi (287/1)

Gerçi her ādemi mey ider mest
La‘li şevḳından anuṇ esrür mey

Ey güli nisbet eyleyen yüzine
Bu ne sözdür yüzinden utan hey (276/2-3)

3.2.3. Mükerrer Cinas

Genelde kafiye de bulunan bu cinas çeşidi, kelimenin son kısmının tekrar edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Ey ağzı şadef dişleri dūr lebleri *yāḳūt*
Ne bahtlu şol cān kim aḡa la'lūḡ ola ḳūt (G 15/1)

Fitne_iden devr-i ḳamerde ‘ayn-ı *fettānuḡ* durur
Şūr şer-i āḡir-zamān içre ki var *anuḡ* durur (37/1)

Ol mehūḡ ḳaşı hilāli ki *āftāb* üstindedūr
‘Anberīn sūnbüllerinūḡ pīçi *tāb* üstindedūr (107/1)

Şabā yiline uyar dil diyār-ı *yāra* gider
Ki yār ḳanda olursa dil ol *diyāra* gider (109/1)

Bu ‘ömrūḡ ḳoḳı vū azı bilürsin ān-ı vāḡiddūr
‘Aceb budur ki biḡ yılca görürsin yine ol *ānı*

Çü zehr içinde _olur āb-ı ḡayāt içen daḡı ölür
Kişi bes nice fark ide aḡudan āb-ı *ḡayvānı* (283/2-3)

Ḳūt-ı cāndur leblerūḡ *yāḳūta* berzetme anı
Gevher-i bī-mişle teşbīḡ itme yaban ḡaşını (280/2)

Ḳaşı miḡrābına baş ursa göḡül ḡāḡ *geḡi*
N’ola çün ḳıblesidūr her ḳişinūḡ *secdegeḡi* (272/1)

Şikest iderdi şimşādı şoraydı ḳadrini servūḡ
Çemende sāye şalduḡınca ra‘nā ḳadd-i *bālāsı*

Lebinden niçe yıldur dil ki bir būse temennā_ider
Ne‘am gelmedi aḡzından dilinden ḡitmedi *lāsı* (268/2-3)

3.2.4. Muharref Cinas

Cinası oluşturan kelimelerin yazılışları aynı harekeleri farklı ise buna muharref cinas denir.

Her bī-başıret ol şanemūḡ ḡaṡṡ u ḡāline
Müşk-i *Ḥıṡā* didükleri başa *ḡaṡā* gelür (47/3)

Dilberā bir gül durur yüzün içinde ğonca var
 Kimseler fehmi itmez anı gülmeyince ğonca-vār
 Bûlbûl-i cân gülşen-i ħüsnünde itdükçe niyāz
 Anı karşı_ey ğonca-leb sen luţf-ile gül ğonca var (51/1-2)

Ėadem başmaduğı yire güzer kılmaz řabā eydür
 AnuĖ yüzi tozu olmaduğı yirde *kıdem* yokdur (97/4)

Delü midür ĖaĖı ki_almadı eline_ālet-i Ėarb
 Gelüp *velāyet* ile aldı Ėüsn *vilāyetini* (279/4)

SONUÇ

Çok sayıda kaynakta zikredilmesine rağmen hayatıyla ilgili bilinenler aynı birkaç cümlemin tekrarından ibaret olan Hafî, Fatih Sultan Mehmet devri şairlerindendir. Biyografi kaynaklarında ve yeni çalışmalarda şairin mahlasıyla ilgili Hafî, Haffî, Hufî, Huffî gibi çeşitli okumalar mevcutsa da doğrusu Hafîdir. Kaynaklar, şairin Edirneli olduğunu ve ümmî olduğunu ifade ederler. Hafî'nin yaklaşık on bin beyitten müteşekkil siyere dair bir mesnevisi ve orta hacimde bir divanı vardır. Bu eserlerdeki ictibaslar, telmihler ve göndermelere bakınca şairin ümmiliği konusunda şüphe işaretleri ortaya çıkar. Diğer taraftan şairin cinasa düşkün olması söz konusu iddiaları doğrular niteliktedir. Çünkü adı geçen sanata daha çok okuma yazma bilmeyen halk şairlerinin rağbet ettikleri bilinen bir gerçektir. Eğer kaynakların verdiği bilgiler gerçeği yansıtıyorsa şairin okuma yazma bilmece de çok kabiliyetli biri olduğunu söylenebilir. Onun adının geçtiği çalışmaların hiç birisinde *Divan*'ından bahsedilmez. Bu yazı ile birlikte ilk defa şairin *Divan*'ının iki nüshasının mevcudiyeti ortaya konulmuştur. Zikri geçen nüshaların dışında başta nazire mecmuaları olmak üzere muhtelif şiir mecmualarında Hafî'nin şiirlerine tesadüf edilmektedir. Topkapı Sarayının 1503 tarihinde kaleme alınan kataloguna göre o tarihte *Divan*'ının bir nüshası saray kütüphanesinde mevcuttur. Şiirleri genellikle âşıkane olmakla birlikte yer yer dini muhtevalı ve nasihat içerikli olanları da vardır. Onun üslubunu ortaya koyan en temel özelliklerinden birisi cinas sanatına olan düşkünlüğüdür. Şiirlerinin çoğunda cinası başarıyla kullanan şair, daha çok tam cinası tercih etmiştir.

Kaynaklar

- Abdurrahman Hibrî (1999), *Enîsü'l-Müsâmirîn*, Haz. Râtip KAZANCIGİL, İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları.
- BABİNGER, Franz (2002), *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı*, Çev. Dost Körpe, İstanbul: Oğlak Yay.
- COŞKUN, Menderes (2002), *Manzum Bir Şairler Tezkiresi: Hasîb'in Silkü'l-Leâli Âl-i Osmân'ındaki Şair Biyografileri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- COŞKUN, Menderes (2010), *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- DAĞLI, Yücel ve diğerleri (2001), *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DİNÇER, Sedanur (2010), *Hafî Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Çalışması.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2011), *Fatih Divanı ve Şerhi*, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
- DORN, Boris, *Catalogue des Manuscrits et Xylographes Orientaux de la Bibliothéque Imperiale Publique de Saint Petersburg*, Saint Peterburg: Imprimerie de l'Academie Imperiale des Sciences.
- ERDOĞAN, Mustafa (2013), *Gedizli Kabûlî ve Divanı*, Gediz: Gediz Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay.
- ERÜNSAL, İsmail (2008), *Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları*, Harvard: Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
- Fâizî, Zübde'tü'l-Eş'âr, Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi 2201.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1996), *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi I*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hafî, *Divan*, Zagreb Bilim ve Sanat Akademisi Kütüphanesi OZJA 28.
- HORATA, Osman (1998), "Ses Bütünlüğü ve Gazel-i Tecnisler", *Doğu Akdeniz*, I, 65-75.
- İSEN, Mustafa (1994), *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1984), "Zagreb Bilimler Akademisindeki El Yazmaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, XXIX, 128-136.

- KARAHANÖĖLU, Müştak Hatifi, Fahrettin KIRZIOĖLU (1986), *Karahanoğlu Aile Tarihçesi ve Karahanoğlu M. Muhtar'ın Şiirleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Katip Çelebi (1971), *Keşfü'z-zünûn 'an Esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn*, Haz. Şerefeddin YALTKAYA, Rifat BİLGE, İstanbul: MEB Yayınları.
- KILIÇ, Atabey (2003), Fatih Devri Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XIV, 85-92.
- Kınalızade Hasan Çelebi (1989), *Tezkiretü's-Şuarâ I*, Haz. İbrahim KUTLUK, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KURNAZ, Cemal (1993), "Ümmi Divan Şairleri", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, XVII, 367-391.
- KÖKSAL, M. Fatih (2012), *Edirneli Nazmî Mecmau'n-Nezâir*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10721,edirneli-nazmi-mecmaun-nezairpdf.pdf?0>.
- KUT, Günay (1978) *The Tezkire By Sehî Beg*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Boston.
- Latîfî (2000), *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ*, Yayına Haz. Rıdvan CANIM, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1953), "Fatih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı", *Türk Dili*, 2/20, 495-505.
- ÖZTOPRAK, Nihat (1999), "Halk ve Divan Şiirinde Cinaz Sanatının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, I, 155-174.
- PALA, İskender (2000), "Bir Cinaz Ustası: Gedizli Kabûlî", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I (Bildiriler)*, Kütahya: 197-203.
- SAMSAKÇI, Seda Yeşildal (2010), *Hafî'nin Mevlidi (El-Kevebü'd-Dürriyye fî Meclidi'l-Hayri'l-Beriyye) ve Tahlili*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Çalışması.
- TANSEL, Selahattin (1999), *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri*, İstanbul: MEB Yayınları.
- TEKİN, Gönül (Tarihsiz), "Fatih Devri Türk Edebiyatı", *İstanbul Armağanı I Fetih ve Fatih*, Yayına Hazırlayan Mustafa Armağan, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.

- TURAL, Şecaattin (2011), *Haftî Zâdü'l-Meâd (Kitâbu Mevlûdü'n-Nebî)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap.
- ÜNVER, İsmail (2003), "Bir Mahlasın Değişik Okunuşları Üzerine", *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, XVI, 9-18.
- YAVUZ, Kemal (2004), "Fatih Döneminde Türk Dili ve Edebiyatı" *Fatih ve Dönemi*, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.
- ZÜLFE, Ömer (2011), "Biyografik Bilgiler Açısından İki Nazire Mecmuası" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XVIII, 151-169.